

מראי מקומות - בבא בתרא ח'

היינו משום דזכות הוא להן להשקות שדותיהן, וזכין לאדם שלא בפניו [ולכאן משמע מדבריו ולא כדברי הקצות החושן, דכ' דלא אמרי' זכין לאדם וכו' אא"כ אין נוטלין ממנו, אבל ליטול ממנו לא אמרי' זכין, וצ"ע].

(ד) **אבל נפקי באוכלוזה, רבנן לאו בני מיפק באכלוזה נינהו - ע' בריטב"א** שהביא מי דס"ל דמ"מ צריכין להשכיר פועלים, אולם חולק עליהם, וכ' דכיון דהמנהג באכלוזה, והם אינם יוצאים באכלוזה, דלכן הם פטורים לגמרי.

(ה) **יכנסו בעלי מקרא, בעלי משנה, וכו' - כ' הרש"ש** דמכאן משמע שיכול להיות בעל משנה ובעל גמ' אף אם אינו בעל מקרא, ודלא כאותן ששופכין בוז על מקצת גדולי זמננו בש"ס ופוסקים שאין להם יד כ"כ במקרא.

(ו) **אבל עמי הארץ אל יכנסו - כ' הריטב"א** שהוא משום דבא הפורענות בשבילים, וכדלהלן. אולם מיירי כשהם יכולים להתפרנס במקומות אחרים, ואפי' בעיר אחרת, ולא שימות ברעב, דאי לאו הכי ודאי מצוה להחיותו, וקרי בי' וחי אחיך עמך. אולם ע' בשו"ע (יו"ד רנ"א, י"א), שכ' דרבי הי' מצטער על שנתן פתו לע"ה משום דהוה שני בצורתו, ומה שהי' אוכל ע"ה יחסר לת"ח, אבל בלא"ה ודאי חייב להחיותו (משמע אפי' אם הי' שייך להתפרנס באו"א במקו"א). וע' בקובץ שעורים (מד) דהביא טעם כע"ז, ותמה עליו, שהרי אמרי' דרבי לטעמי' דאין פורענות בא לעולם אלא בשביל ע"ה, ומשמע דהי' בידו לפרנס הכל, ולא יהי' חסרון לע"ה במה שמפרנס הע"ה, ומ"מ לא רצה לפרנסן, ותמה ע"ז, דאטו דמשום דע"ה הוא אינו מצווה להחיותו, והניח בקו'. וע"ע במהרש"א דביאר דכיון דאסור לאדם לשמש מטתו בשני רעבון, והע"ה אינן נוהגין כן, אלא משמשין מטותיהן, א"כ לא הי' רוצה רבי לפרנסן, שהי' רוצה לצערן. וא"ל ר' יונתן בן עמרם פרנסני כעורב וככלב, וכוונתו לפי שגם בתיבה הי' איסור תשמיש המטה, לפי שהעולם הי' בצער, והכלב

(א) **רמא כרגא ארבנן, א"ל רנב"י, עברת אדאורייתא וכו' - כ' הנמוקי יוסף** (ה. בדפיו) דמה דאמרי' דת"ח פטורין מכרגא, היינו דוקא היכא שהמלך הטיל על כל העיר ליתן כך וכך מחמת מעשר תבואותיהם, או מחמת מנין גולגלתם, דאז יכולין ת"ח לומר דלא הטיל המלך הכרגא על העיר אלא בשביל העמי הארץ, אבל היכא דאמר המלך שכאו"א צריך ליתן כסף גולגלתו ומעשר תבואתו, בכה"ג אין הע"ה פורעין בשביל הת"ח. אולם כ' הרמב"ם (ת"ת ו', י') "ואין מחייבין אותן (ת"ח) ליתן המס, בין מס שהוא קצוב על בני העיר, בין מס שהוא קצוב על כל איש ואיש", ודלא כהנ"י הנ"ל.

(ב) **עברת אדאורייתא, וכו' - כ' הרא"ש** (סי' כ"ו), "ודוקא ת"ח שתורתן אומנותן, אבל אין תורתן אומנותן חייבין ... ונראה שת"ח שיש לו אומנות או קצת משא ומתן להתפרנס כדי חייו ולא להתעשר, ובכל שעה שהוא פנוי מעסקו מחזור על דברי תורה ולומד דברי תורה, הוא הנקרא תורתו אומנותו". אולם ע' בערוך השלחן (יו"ד רמ"ג, ד') דכ' דאף דבעצם כך הוא דרכה של תורה, דיפה ת"ת עם דרך ארץ, אבל כבר מדורות שלפנינו קשה למצוא ת"ח כאלו, ולכן בהרבה מקומות אין דינים אלו נוגעים אלא במי שפרנסתו מוטל על הציבור, כמו רב או מו"ץ וכדו'. וע"ע בריטב"א דמשמע דחולק על הרא"ש, דכ' ד"אותם שאין תורת אומנותם ויש להם עסקים ומתעסקים בסחורה אינם פטורים משום דבר". וע"ע בחי' ר' ראובן (ו', ג') שכ' דכל זה לענין פטור כרגא, אבל לענין דין כבוד ת"ח אינו תלוי כלל באם תורתו אומנתו או לא, דאף מי שאין תורתו אומנתו יש לו דין ת"ח אם הוא מופלג וקנה חכמה, אף דחייב במסים (וכן להיפוך, יכול להיות פטור ממסים אפי' אם אין לו דין ת"ח לענין כבוד ת"ח).

(ג) **אי מדויל מדויל, ואי לא, מהדרנא לה ניהלייהו - פי' היד רמה** (ע"ט), דמה שיכול ליקח מהם כדי שיהי' המים משוך כדמעיקרא,

ב"ד, ואין ב"ד פחות מג', ותי' דשמא י"ל דהגבאים יש להן רשות מב"ד למשכן, והן שלוחי ב"ד, דהא מיירי שכבר הי' קצוב כמה יתן ע"י ב"ד.

(ז) **תמחוי נגבית בשלשה ומתחלקת בשלשה שגבוי וחלוקה שוים- פי' רש"י, בכל יום מדי יום ביום, לפיכך אין גבויי בב', כדי שלא יצטרכו לטרוח ולבקש את הג' לחלק. אולם ע' בשו"ע (יו"ד רנ"ו, ג') שכ' דתמחוי, כמו שמתחלק בשלשה, כך אינו נגבה אלא בשלשה, לפי שאינו דבר קצוב, וצריכים לע' על כאו"א כמה ראוי שיתן. וכ' בביאור הגר"א שם שהשו"ע פי' כמו הרי"ף (ה: בדפיו) והרמב"ם, דלא פירשו כרש"י, אלא דביאור הגמ' הוא (וכמו שפי' בהגהות חו"י בדעת הרי"ף), דמה דאמרי' "שוים", ר"ל כשם שחילוקה לעניי עולם, והם באים לפעמים הרבה ולפעמים מעטים, ה"נ הגבויי כפי רוב העניים. אולם לפי"ז יש לע' קצת, א"כ מהו החילוק בין תמחוי לקופה (דאילו לרש"י מובן כמו שפי'). וכ' הט"ז (ג') דזהו דוקא לענין תמחוי, שהוא נגבה בכל יום לפי צורך השעה באכילה, משא"כ בקופה, שהוא דבר קצוב תמיד בשוה, ולכן לא היו צריכים ג' בשעת הגבויי. וע"ע בביאור הגר"א שם דמשמע דהבין דתוס' מפרש סוגיין כהרי"ף והרמב"ם.**

(א) **ולשנותה לכל מה שירצו- כ' תוס' בשם ר"ת דמותר אף לשנותה לדבר רשות. אולם ע' בר"י מיגש (ד"ה תני רבני, בתוך דבריו), שכ' דיכולין לשנותן רק לדברים שהן צרכי עניים, אבל לדברים שאינן לצרכי עניים אין להם רשות לשנותן. עוד כ' דאינו יכול לשנותה כלל אא"כ הותיר מאותו צדקה, דהיינו דגבו בשביל הקופה (למשל), והותירה, ונמצאו שאין להם מספיק לתמחוי, יכולים לשנות לתמחוי, אבל בלא"ה אסור לשנות.**

(ב) **אכפיי לר' נתן- הק' תוס', הא כל מצוות עשה שמתן שכרן בצדן אין כופין עליו, ובצדקה כתיב כי בגלל הדבר הזה יברכך, ולמה כפה לר' נתן. ותי' דאה"נ, כאן מיירי בכפיי בדברים, לא כפיי ממש. ועוד תי' דקיבלו עליהן שיכופו אותן. ועוד תי' בשם הרי"י**

והעורב לא ציערו עצמן ושמשו מטתן בתיבה, ואעפ"כ פרנסן נח, וא"כ אמר לו גם אתה אל תחוש לזה, ותפרסני [ולפי"ז לכאו' צ"ל דמה שהי' בצער על שנתן פתו לע"ה, אע"פ דברין הי' צריך לעשות כן, מ"מ הרי ודאי עדיף לינתנו לת"ח]. ומה דאח"כ אמר רבי יכנסו הכל, או י"ל דהסכים לטענת ריב"ע, א"נ כמש"כ היד רמה (פ"א), דשמא יזדמנו אחרים כמו ריב"ע וימנע מלפרנס.

(ז) **שמא יונתן בן עמרם תלמידך הוא, שאינו רוצה ליהנות מכבוד תורה מימיו- ע' בפיה"מ להרמב"ם (אבות ד', ה') שהביא רא"י מכאן למה שהאריך שם באיסור ליקח ממון או פרנסה בשביל דברי תורה, ואף אם רק ע"י תחבולה יכול ליהנות, עדיף זה מליהנות מדברי תורה. וע' בכסף משנה (ת"ת ג', י') שכ' דלכאו' הוי רא"י להיפוך, דאיך הי' רבי מכשיל לת"ח ליתן להם מה שאסור להם ליקח. וגם אם אסור הוא, איך לא נמצא שום אחד שיעמיד על דין תורה אלא ר' יונתן בן עמרם לבדו. אלא משמע דכל האיסור הוא רק היכא שיש לו, אבל היכא שאין לו, מותר לת"ח ליקח, ור' יונתן בן עמרם לפניו משורת הדין הי' עושה (וע"ש עוד מש"כ בזה).**

(ח) **יתיב ר' יוסף וקא מעיין בה, וכו'- הק' תוס', למה לא נותן המעות לעניי עכו"ם, כדי שלא ליהנות מצדקת גוים. וכ' דכיון דאמרה למצוה רבה, יהי' גניבת דעת ליתנה לעניי עכו"ם. והעיר הקובץ שעורים (נה) דלכאו' אי"צ לטעם זה, דהא כיון דלא נתתה אלא למצוה רבה, א"כ אם נותנה לדבר אחר גזל ממון נמי איכא. וצידד דאפשר דלענין גזל נכרי אינו אסור אא"כ לוקח לעצמו, דאל"כ הו"ל רק מזיק, ולא מצינו איסור להזיק נכרי. אולם ע' ביד רמה (לקמן אות קלב), דכ' דאין כאן גניבת דעת, דאין חיישינן לגניבת דעת היכא דאיכא ענין של אפרושי מאיסורא [וכאן הוי אפרושי מאיסורא ליקח צדקה מגוים], אלא דהוי גניבת ממון ממש, ולכן הי' צריך לפדות דוקא שבויים ישראלים.**

(ט) **שאינ עושין שררות על הציבור פחות משנים... מאי שררותא... שממשכנין- הק' הקובץ שעורים (מו), הא כל כפיי צריכה**

הר"י מיגש דאסור לשנות מעות עניים, כ' הרמב"ן דהציור הי' דמעות אלו היו נגבין בשביל בית הכנסת, ומה שלא הי' רוצה לשבת עליהם, היינו משום שלא היו מזומנין לבית המדרש, אבל כיון דשמע דיכול לשנות מעות עניים בענין שלה, הוה יתיב, דהו"ל צורך אנשי העיר, והמעות היו נגבין לצורך אנשי העיר.

(יד) **כיון דשמעה להא דא"ל שמואל וכו' עביד חד כיסא ואתני עלה-** כ' הר"י מיגש דמכאן ראי' דאסור לשנות מעות עניים לדבר הרשות, דאל"כ למה הי' צריך להתנות, בלא תנאי נמי מותר לשנותה. אבל הרמב"ן הק' דאפי' לדבריו לא א"ש, דהא הכל הי' לעניים, וא"כ עדיין ק', למה הי' צריך להתנות. וכ' דעכצ"ל דשינוי צריך עקירת השם ותנאי בני העיר, ובלא"ה אינו יכול לשנות, וא"כ אין ראי' כלל לשי' הר"י מיגש. וע' במש"כ הרשב"א ליישב דעת הר"י מיגש.

דשאני צדקה דאית בה לאו ג"כ. ועוד תי' בשם הריצב"א דמה דאמרי' אין ב"ד מוזהרין, היינו דאין נענשין אם אין כופין אותן לעשות. וע"ע במנחת חינוך (תע"ט, ג', ד"ה ולולא) דכ' דבקרא משמע דהעיקר נתינת שכר הוא על טובת הלב, אבל על עיקר נתינת צדקה אין מבואר מתן שכרה כלל, וא"כ שפיר כופין על הנתינה. ועוד תי' דכיון דבמצות צדקה יש כמה מקראות, ולא כתיב בכולהו מתן שכרה, א"כ אינו דומה למצות כבוד אב ואם, דשם כל מקום דכתיב המצוה נזכר המתן שכר. וכזה תי' האבני מילואים (ע"א, סוף ס"ק ד') ע"פ מש"כ בספר העקרים, דנתינת השכר בצדקה הוא משום שנותן בשמחה ובטוב לבב. וא"כ, שפיר כופין על הנתינה, כיון דאין המתן שכר על הנתינה גופא (ואין שייך לכוף על הנתינה בשמחה, כך הי' לכאור' נראה לפרש, אבל משמע קצת מדברי האבנ"מ שאי"ז הביאור, אלא הביאור הוא דעכשיו הנתינה אינה בשמחה ובטוב לבב, ומשמע דאם הי' באמת הנתינה בשמחה, הי' זה חשיב כפיי' על נתינה זו באופן שמחה, ואין כופין כן, משום דנתן שכרה נכתב בצדה של אותה מין נתינה, וצ"ע בזה). עוד תירוץ כ' הריטב"א בכתובות (מט:): ע"פ מה דאי' בר"ה (ו.) דכופין על הצדקה מהא דכתי' "ועשית", אזהרה לב"ד שיעשוך, ונמצא שיש גילוי קרא דצריך ב"ד לכוף על צדקה. ואע"פ דשם מיירי בנודר לצדקה, וכאן לא מיירי בזה, כ' הריטב"א דטעם הדבר דכופין על הצדקה הוא משום מחסורם של עניים, וא"כ אין לחלק, דגלי התורה בצדקה שהוציא מפיו, וה"ה בכל צדקה, ואע"פ דמתן שכרה בצדה. וע"ע בקצות (ר"צ, סוס"ק ג') דבצדקה יש שעבוד נכסים, דחייב ליתן ממון לעניים, וכיון שכן, בזה לא שייך לומר דאין כופין משום שיש מתן שכרה בצדה, דהא מלבד המצוה, יש ג"כ שעבוד נכסים.

(ג) **אמר אביי, מריש לא הוה יתיב מר אציפי דבי כנישתא, דכיון דשמעה וכו'- פי' רש"י,** דקונים אותם ממצות הקופה. ומבואר דלמסקנא דשמע הא דמותר לשנותה, ס"ל דמותר לשנות אפי' ממצות עניים לצרכים אחרים, וכשי' ר"ת שהבאנו לעיל. ולשי'